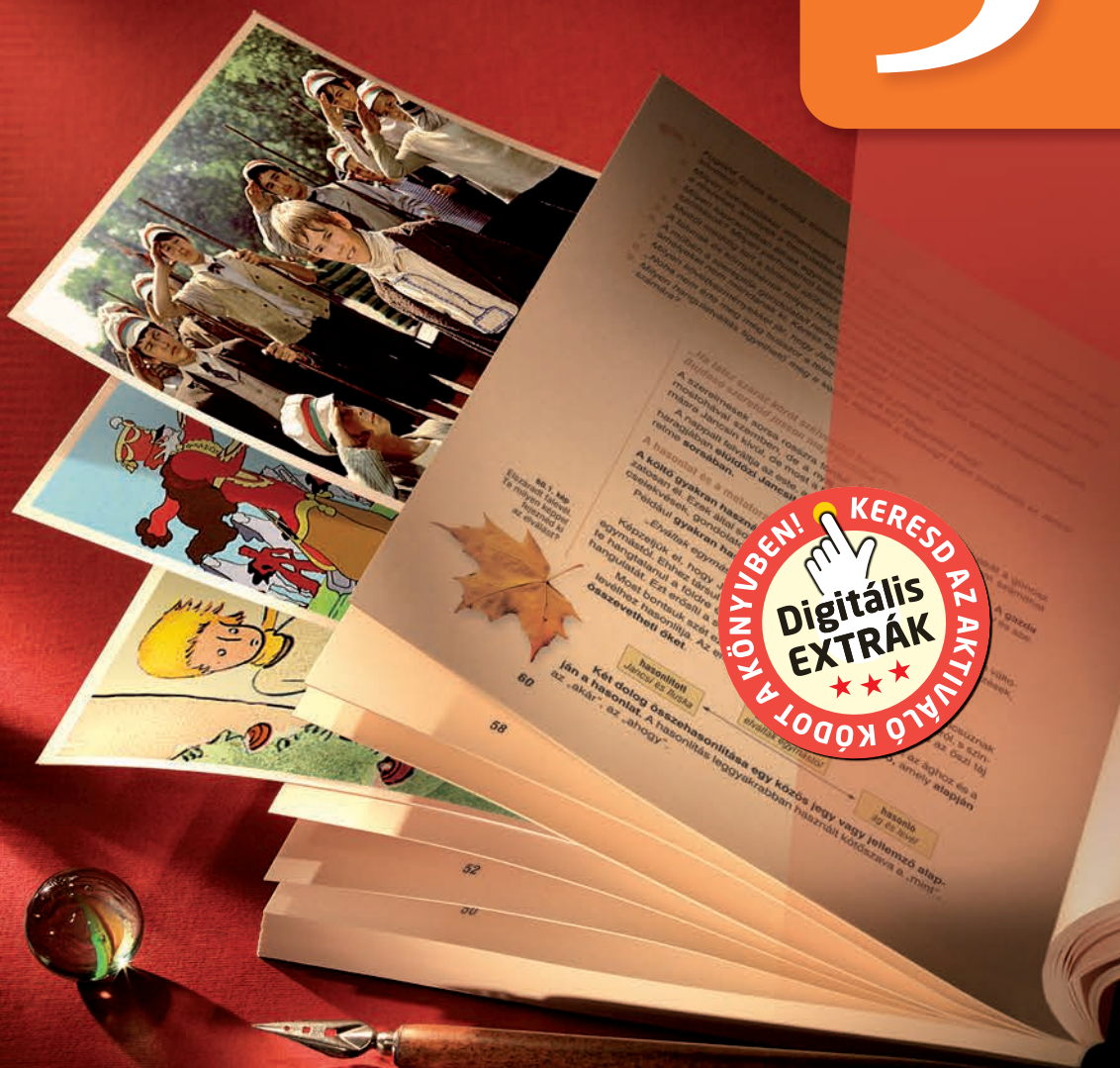

Posta István
Pető Györgyi

Sokszínű
IRODALOM

5

Posta István
Pető Györgyi

Sokszínű
ÍRODALOM
5

Hetedik, változatlan kiadás
Mozaik Kiadó – Szeged, 2019

„A jó könyvek nem beszélnek
hozzánk, hanem
beszélgetnek velünk.”

(Karinthy Frigyes)

Kedves Diákok!

Ismerkedjete meg új irodalomkönyvekkel, a *Sokszínű irodalom* tankönyvcsalád első kötetével! Lapjain sok értékes magyar és világirodalmi alkotással találkozhattok, és bővíthetitek már eddig megszerzett ismereteiteket is.

Mindezek mellett a tankönyv fontos célja az is, hogy az olvasottakkal kedvet ébresszen újabb és újabb művek megismerésére. Ugyanis az olvasás nem csupán hasznos időtöltés, de rendkívül szórakoztató is.

Minden irodalmi mű egy különleges, képzeletbeli világot teremt. Egy-egy könyvbe belemerülve távoli vidékekre juttok el, régmúlt idők elevenednek meg előttetek, képzeletbeli lények bukkannak fel. Itt, az irodalmi alkotások páratlanul gazdag birodalmában bármi megtörténhet, és a legváltozatosabb kalandokat élhetitek át. A könyvek révén rengeteget megtudhattok a bennünket körülvevő világról, az emberekről, sőt önmagatokról is.

Az alábbiak a tankönyvben való eligazodásban segítenek.

A fejezetek felépítése:

- *nyitóoldal*, amely bemutatja a fejezet témáját;
- a *leckék*;
- a fejezet végi *összefoglalás*.

A leckék felépítése:

- rövid *bevezető szöveg*, amely bemutatja az adott rész témáját;
- *felvezető kérdés*;
- a tárgyalandó *irodalmi mű*;
- a műhöz kapcsolódó *szómagyarázatok, képek*;

- a szöveg megértését segítő kérdések és feladatok, amelyeket a következő ábra jelöl: ;
- a tanulnivaló, melyben a legfontosabb részeket vastag betűvel szedtük;
- a tanult ismeretekre építő, gondolkodtató kérdések és feladatok, amelyeket gyakran párokban vagy csoportosan kell megoldanotok, és amelyeket a következő ábra jelöl: ;
- a tananyaghoz kapcsolódó, világoszöld háttérrel elkülönített érdekességek, hasznos információk, melyeket nem kell megtanulnotok.

A tankönyv végén található:

- az *irodalmi ajánló*, amely érdekes könyvekre, filmekre és weboldalakra hívja fel a figyelmeteket;
- a *kislexikon*, amely a legfontosabb fogalmakat és azok magyarázatát tartalmazza;
- a tankönyvben szereplő *írók, költők életrajza*;
- a *képjegyzék*, amely a kötetben szereplő fotókhoz, rajzokhoz tartozó kiegészítő információkat tartalmaz.

Sok-sok örömteli, olvasással töltött órát kívánunk nektek!

A szerzők

Mesék

Ez a fejezet a mesék végtelen birodalmába vezet el benneteket. Néhány történet ismerős lesz számotokra, hiszen már sok mesét hallottatok. A kalandokba való belemerülés közben egy kicsit közelebből is megismerkedhettek velük: kiderül, hogyan keletkeznek a mesék, milyen fajták vannak, melyek fő jellegzetességeik. Így talán más színben látjátok majd kedvenc történeteiteket is, de biztos, hogy a szórakozás sem marad el.

- Milyen varázserővel bíró tárgyakat ismertek a mesékből? Mi a szerepük?

Az emberek egykor közelebb éltek a természethez, mint ma. Az állatokat is alaposabban ismerték, és sokkal jobban tisztelték őket, mint a mai kor embere. Ez abban is megnyilvánult, hogy sokszor egy-egy állatot tartottak ősüknek. Ezt láttuk a *Fehérlófia* című mesénél is. Az észak-amerikai iro-
kéz indiánok például teknősbékától, medvétől, illetve farkastól származtatták magukat. Nem csoda hát, hogy az állatok a mesékben is fontos szerepet kaptak.

- Milyen állatok szerepelnek az állatok olvasott vagy hallott mesékben? Hogyan jellemeznétek őket?

Phaedrus

A FARKAS ÉS A BÁRÁNY

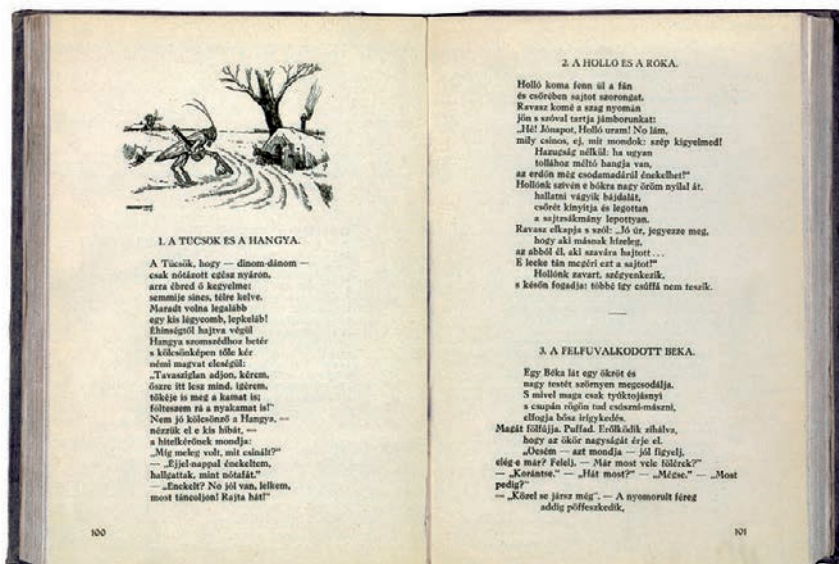
A szomjas farkas és a szomjas kis bari
Ugyanazon patakra ment véletlenül.
A jámbor gyapjasnál az ordas följebb állt,
Gonosz szándékkal mégis így kötött belé:
„Mért bolygatsz fel nékem a patak vizét,
Ha én iszom?” A gyapjas félénken felelt:
„Hogyan tehetném, kérlek, mit szememre hánysz?
Hiszen a víz felőled árad szájamig.”
A meghazudtolt farkas így acsarkodott:
„Fél éve rútol rágalmaztál engemet.”
„Hisz akkor még nem éltem én” – felelte az.
„Apád gyalázott akkor, istenuccse¹, ő” –
És ráugorva széjjel marcangolta őt.

Oly emberekről íródott e kis mese,
Kik ártatlant koholt ürüggyel nyomnak el.

(Terényi István fordítása)

¹ istenuccse •
az Isten engem úgy
segéjjen fogadalom
rövidített formája

30.1. kép • Egy régi
kiadású állatmese-
gyűjtemény.
Te milyen állatmesé-
ket ismersz még?

La Fontaine

A FARKAS ÉS A BÁRÁNY

Megszomjazott a bari, kiment a patakra.
Hát egy ordas farkas is akkor tévedt arra.
Lejjebb ivott a bárány, a farkas meg följebb,
mégis szörnyű ordasa a bárányra förmedt:
„Hogy mered a vizemet zavarni, te hitvány?”
„Megbocsásson, farkas úr, de hogyan is bírnám –
szólt a bárány csendesen –, hisz kelmed¹ áll feljebb.”
„Szemtelen! Hát illik így velem feleselned?”
Most már látom: tavaly is te gyaláztál.” – „Kérem,
farkas uram, de tavaly én még nem is éltem.”
„Nem éltél még? Akkor a bátyád volt!” – „A bátyám?
Nincs is bátyám.” – „Rokonod volt akkor, te bárány!”
„Különben is, kár a szó. Bántott, aki bántott:
kutya, pásztor, egyre megy; én most bosszút állok!”
Azzal magát a szegény bárányra vetette;
széttépte s megette.

(Rónay György fordítása)

¹ kelmed • kegyel-
med – tiszteletteljes
régí megszólítás

1. Milyen koholt, alaptalan vádakkal illeti a farkas a bárányt a két költeményben? Hasonlítsd össze őket, és állapítsd meg, miben térnek el!
2. Milyen ellenérvekkel védekezik a bárány?
3. Mi volt a farkas célja a vádakkal?
4. Mely kifejezések jelzik a farkas ellenséges szándékát?
5. Miben tér el a két mese befejezése?
6. Mi a történet tanulsága? Melyik mese fogalmazza ezt meg?

31.1. kép • Pesti Gábor, a 16. századi magyar író is lefordította Aiszóposz meséit

Az állatmesék

Az állatmese ósi mesetípus, már az ókorban kedvelt műfaj volt. A prózai mellett ezek a mesék verses formájúak is lehetnek. A görög **Aiszóposz** és a római **Phaedrus** [fédrusz] történeteit később a francia **La Fontaine** [lá fonten] mellett magyar szerzők is feldolgozták. **Műveik az állatmesék egyik típusát, a fabulát képviselik.**

Meséik szereplői emberi tulajdonságokat képviselnek. Úgy gondolkodnak, beszélnek és cselekednek, mint az emberek. Az állatszereplők jelleme sokszor azt tükrözi, ahogyan az egyes állatfajokról az ember vélekedik. (A róka ravasz, a bárány szelíd, a farkas vérszomjas stb.)

A fabulákra jellemző, hogy a történetből tanulság vonható le. Legtöbbször valamilyen rossz emberi tulajdonság következményére figyelmeztetnek. Ez a tanulság sokszor szerepel is a mesék végén.

- ?** 1. Jellemezd a mesék két szereplőjét, a farkast és a bárányt! Milyen emberi tulajdonságokat képviselnek?
2. Szerinted milyen emberi gyarlóságra, hibára emlékeztet a farkas bosszúja La Fontaine szövegében?
3. Gyakoroljátok a felolvasást, vagy tanuljátok meg kívülről az egyik verset! A párbeszédetek elmondásakor érzékeltessétek a szereplők jellemét!
4. Kire mondják, hogy „fekete bárány”? Nézz utána a könyvtárban vagy az interneten, hogy honnan ered ez a kifejezés!
5. Keress olyan közmondásokat, szólásokat, amelyekben farkas vagy bárány szerepel! Értelmezd is őket!

A farkas

A farkasról az irodalomban többnyire negatív képet kapunk. Elég, ha *Piroska* és a farkas történetére gondolunk. Népmesék is gyakran szólnak a gonosz ordasról, aki a végén póruul jár.

Néhány esetben azonban pozitív a rajz. Például Róma jelképes állata a nőstény farkas, mert a történet szerint a sorsára hagyott csecsemő ikerpárt, Romulust [romulusz] és Remust [rémusz] ő táplálta, így mentette meg a gyermekeket a pusztulástól.

Bizonyára emlékeztek *A dzsungel* könyve hősére, Mauglira, az emberkölyökre is. Az ő életét szintén a farkasok óvják, ők nevelik fel az indiai dzsungelben.

Híres költőnk, Petőfi Sándor az alábbi két versében a kutyát állítja szembe a farkassal.

Petőfi Sándor

A KUTYÁK DALA

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt;
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Mi gondunk rá? Mienk
A konyha szöglete,
Kegyelmes jó urunk
Helyeztetett ide.

S gondunk ételre sincs.
Ha gazdánk jóllakék,
Marad még asztalán,
S mienk a maradék.

Az ostor, az igaz,
Hogy pattog némelykor,
És pattogása fáj,
No de: ebcsonat beforr.

S harag múltán urunk
Ismét magához int,
S mi nyaljuk boldogan
Kegyelmes lábait!

A FARKASOK DALA

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt;
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Kietlen pusztaság
Ez, amelyben lakunk:
Nincs egy bokor se, hol
Meghúzhatnók magunk.

Itt kívül a hideg,
Az éhség ott belül,
E kettős üldözőnk
Kínoz kegyetlenül;

S amott a harmadik:
A töltött fegyverek.
A fehér hóra le
Piros vérünk csepeg.

Fázunk és éhezünk
S átlóve oldalunk,
Részünk minden nyomor...
De szabadok vagyunk!

(Pest, 1847. január)

A két vers alapján milyen tulajdonságokat társítanál a kutyához, illetve a farkashoz? Alkossatok két csoportot! Egyik csoport érveljen a kutyák, a másik pedig a farkasok életmódja mellett!

32.1. kép • A nőstény farkas szobra. Lehetséges-e, hogy egy farkas csecsemőket óvjon? Ismersz-e olyan állatokat, amelyek más fajok utódait gondozzák?

32.2. kép • Farkas. Neked melyik a kedvenc vadon élő állatod?

Petőfi Sándor
János vitéz

Elindult a szegénylegény világot látni, bejárt hetedhét országot.

Legyőzött sok-sok nehézséget, végül elnyerte a királyné kezét... Ezt a történetet jól ismerjük a népmesékből. A most következő mű, a János vitéz főhősével is hasonlók esnek meg. Kalandjai biztosan magukkal ragadnak majd benneteket is!

- Milyen kalandokon mennek keresztül a népmesék hősei?
Soroljatok fel minél több példát!

A János vitéz megalkotása

Petőfi *János vitéze* az a mű, amelyet szüleid, nagyszüleid is ismernek, s valószínű, hogy még az unokáid is olvassák majd. Miért olyan népszerű ez az alkotás? Talán azért, mert egyszerű, közérthető stílusban, a népmeséket idéző nyelven írta meg a költő. A mesék szereplői, csodás elemei éppúgy megtalálhatóak benne, mint a korabeli falusi emberek és a környezetük bemutatása. Így aztán a költemény egyszerre életszerű és varázslatos.

- *Idézzétek fel, amit a népmeséről tanultatok!*

A János vitéz megírása

A költő a *János vitézt* igen **rövid idő alatt írta meg**: 1844 végén néhány nap alatt „*megalkotja a magyar népies költészet legegységesebb, legtisztábban csengő aranypéznét*” – írta Illyés Gyula, aki egy teljes könyvet szentelt Petőfi Sándor életének.

Petőfi lendületesen, a szöveget alig javítva írt, de a tempó ne tévesszen meg senkit! Nem felületes módon, hanem természetes könnyedséggel vetette papírra a történetet.

A mű a Pesti Divatlap kiadásában jelent meg. A *János vitéz* nagy sikert aratott, és meghozta az országos elismertséget a fiatal költőnek.

62.1. kép • Részlet a *Pesti Divatlapból*. Olvasd el a kiemelt részt! Miről szól? Szerinted milyen olvasóközönségnek szólhatott az újság?

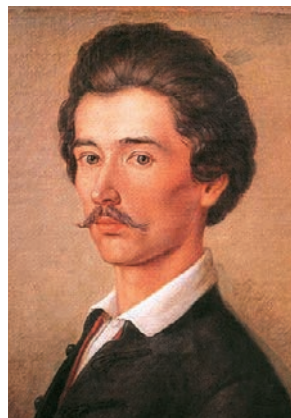
— A napokban Vörösmarty, Vachot Sándor s e lap szerkesztje előtt olvasd fel Petőfi legújabb nagy költeményét, illy czim alatt: **János vitéz**, s ezen, irodalmunkban még eddig szokatlan modoru népmese szép költői kidolgozása mindnyájunk tetszését nagy mértékben megnyeré. Magas phantázia, sajátos népi elem, meglepő regényes irány bélyegzi az egészét, s ezen kalandoros csodás mesében költő annyira eltalálá a népies nyelvet, s mese-előadási modort, hogy azt mind a mivelts közönség, mind a köznép nagy gyönyörrel fogja olvashatni. — Petőfi ez új műve nem sokára sajtó alá kerülend, s biztosan merjük állítani, hogy nagy tetszésben részesülend.

SZERKESZTŐI HÍRBEROZÁSOK AZ IRÁRÓKHOZ. A *János vitéz* az a mű, amelyet szüleid, nagyszüleid is ismernek, s valószínű, hogy még az unokáid is olvassák majd. Miért olyan népszerű ez az alkotás? Talán azért, mert egyszerű, közérthető stílusban, a népmeséket idéző nyelven írta meg a költő. A mesék szereplői, csodás elemei éppúgy megtalálhatóak benne, mint a korabeli falusi emberek és a környezetük bemutatása. Így aztán a költemény egyszerre életszerű és varázslatos.

A János vitéz nyelvezte

A költő gyermekkorát egyszerű emberek között töltötte. Később vándorlásai során bejárta szinte az egész országot, s ekkor is sokat beszélgett a földművesekkel, pásztorokkal. Tőlük tanulta a népryelvre jellemző ízes szavakat, fordulatosakat.

Petőfi Sándor a János vitéz megírásában tudatosan a népryelv felé fordult, annak kifejezéseit, szólásait használta fel. Nemcsak falusi szereplői szólalnak meg így a műben, hanem a történet elbeszélése is ilyen módon történik. Emiatt **a mű nyelvezte, hangvétele a régi népmesékhez hasonló.** Emellett a költő maga is sok népmesére jellemző kifejezést talált ki, melyek tovább gazdagították a mű nyelvezetét.

63.1. kép • Orlai Petrich Soma: *Petőfi Sándor* (1823–1849)

1. Milyen Petőfi-verseket ismersz?
2. Mire utalhat a János vitéz cím? Mondd el, milyen történetet képzelsz el a cím alapján!
3. Sorolj fel néhány olyan történetet, melyek a szerelemről, az örök hűségről szólnak!
4. Hogyan jelent meg a János vitéz?
5. Nézz utána, hogy anyagilag sikeres vállalkozásnak bizonyult-e a mű kiadása!

Vélemények a János vitézről

A kortársak és az utódok egyaránt elismeréssel nyilatkoztak a műről és a költőről. Az alábbi idézetek is ezt bizonyítják.

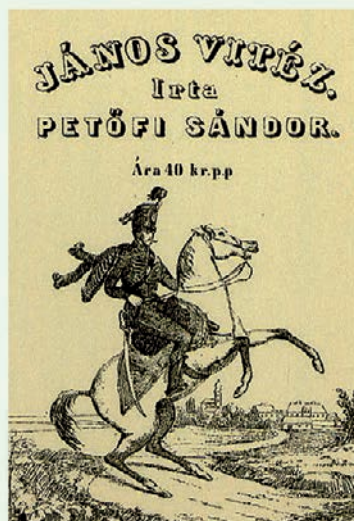
„Az 1844-ik év vége felé bekövetkező a zord téli napok, [...] szokása ellenére honn maradt esténként, s jól befűtötte kis szobáját, pongyolára levetkőzött, rá-rágyújtott hosszú pipájára, s egész füst-felhőt csinált maga körül, s olykor egyet kortyintva a hevítő piros borból, nyugtalanul járt fel s alá, mint egy oroszán a szűk kalitban. [...] szomszédos szobánk üvegajtáján jól láthattam, amint bámulandó gyorsaság- és szabatosággal írta le a szívében s agyában fogamzott szebbnél szebb költői eszméket, érzelmeket. [...] Neki, mint láng-lelkű rögtönzőnek csak néhány est és éjfél kellett ahhoz, mert az egyes versszakokat járás és ülés közben jó előre kifőzte magában.” (Vahot Imre)

„Dala egyszerű és fájdalom nélküli, ami nem oly gyakori dolog a nagy költészetben. A vers csak úgy ömlött belőle, változatosan és tarkán, tükrözve az élő és változó környezet valóságát, mint egy könnyű patak. Lényében van valami tiszta, tükörszerű. Tökéletesen a jelen költője.” (Babits Mihály)

„Ez az alkotás bármely irodalomnak díszére válna.” (Vörösmarty Mihály)

„A János vitéz valóban olyan, mintha a fonóban hallanánk? Valóban olyan – mint ahogy a fonóban is elhangzott –, de mintha egy népmese utolsó, legfinomabbra csiszolt alakját hallanánk [...]” (Illyés Gyula)

„A magyar irodalomnak vannak sokkal nagyobb szabású alkotásai, mint a János vitéz. De a János vitéz az, amit az ember szeretne odaajándékozni külföldi ismerőseinek, hogy megérezzék a magyar népi jelleg melegségét, humorát, semmihez sem fogható báját, hogy megérezzék a magyar szív verését. Ebben a műben csodálatosan együtt van a magyar föld valósága és a magyar lélek álma. Ilyesmi, mint a János vitéz, a legnagyobbaknak is csak egyszer sikerül.” (Szerb Antal)

63.2. kép • A János vitéz első kiadásának címlapja. Mire utal az előtérben a huszár, a háttérben a falu rajza?

A következőkben egy mesés történetet ismerhettek meg, amelyben izgalmas kalandok követik egymást. Felbukkannak benne boszorkányok, óriások, a szegény legény pedig eljut egészen az Óperenciás-tengerig... De ne áruljuk el a történet végét! Kezdjük hozzá az olvasásához!

- Szerintetek milyen lehetett régen a fiatalok élete a falvakban? Hogy teltek a napjaik?

Petőfi Sándor JÁNOS VITÉZ

1.

1. Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra¹.
Fölösleges dolog sütnie oly nagyon,
A juhásznak úgyis nagy melege vagyon².
2. Szerelem tüze ég fiatal szivében,
Úgy legelteti a nyájt a faluvégen.
Faluvégen nyája míg szerte legelész,
Ő addig subáján³ a fűben heverész.
3. Tenger⁴ virág nyílik tarkán körülötte,
De ő a virágra szemét nem vetette;
Egy kőhajtásnyira⁵ foly tőle a patak,
Bámuló szemei odatapadtanak⁶.
4. De nem ám a patak csillámló habjára⁷,
Hanem a patakban egy szőke kislyányra,
A szőke kislyánynak karcsu termetére,
Szép hosszú hajára, gömbölyű keblére.

¹ juhászbojtár •
a juhász segítése,
gyakran fiatal férfi
vagy gyermek
² vagyon • van

³ suba • gyapjas
juhbőrből készült,
ujjatlan, hosszú
kópönyegféle

⁴ tenger • rengeteg

⁵ kőhajtásnyira •
kőhajtásnyira

⁶ odatapadtanak •
odatapadtak

⁷ hab • hullám

64.1. kép • Subát
viselő juhász
a nyájával. A suba
kezdetben a juhászok
jellegzetes viselete
volt. Később
szélesebb körben
elterjedt, ünnepi
viseletként is hordták

5. Kisleány szoknyája térdig föl van hajtva,
Mivelhogy ruhákat mos a friss patakba⁸;
Kilátszik a vízből két szép térdecskéje,
Kukorica Jancsi gyönyörűségére.
6. Mert a pázsit fölött heverésző juhász
Kukorica Jancsi, ki is lehetne más?
Ki pedig a vízben a ruhát tisztázza,
Iluska az, Jancsi szívének gyöngyháza⁹.
7. „Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája!”
Kukorica Jancsi így szólott hozzája:
„Pillants ide, hiszen ezen a világon
Csak te vagy énnekem minden multságom¹⁰.”
8. Vesd reám sugarát kőkényszemeidnek¹¹,
Gyere ki a vízből, hadd öleljelek meg;
Gyere ki a partra, csak egy pillanatra,
Rácsókolom lelkem piros ajakadra!”
9. „Tudod, Jancsi szívem, örömet kimennék,
Ha a mosással oly igen nem sietnék;
Sietek, mert másképp velem rosszul bánnak,
Mostoha gyermeke vagyok én anyámnak.”
10. Ezeket mondotta szőke, szép Iluska,
S a ruhákat egyre nagy serényen mosta.
De a juhászbojtár fölkel subájáról,
Közelebb megy hozzá, s csalogatva így szól:
11. „Gyere ki, galambom! Gyere ki, gerlicém!
A csókot, ölelést mindjárt elvégzem én;
Aztán a mostohád sincs itt a közelben,
Ne hagyj, hogy szeretőd halálra epedjen.”
12. Kicsalta a leányt édes beszédével,
Átfogta derekát mind a két kezével,
Megcsókolta száját nem egyszer, sem százszor,
Ki mindeneket tud: az tudja csak, hányszor.

⁸ ruhákat mos a friss patakba⁸ • régen a patakok, folyók vízében mosták a szennyeszt

⁹ gyöngyház • a kagylóhéj szivárványos színű belső rétege, melyet régen pl. a bicskák nyelét díszítették

¹⁰ multságom • örömöm

¹¹ kőkényszemeidnek • a kőkény bogyós gyümölcs, melynek színe Iluska kék szemére utal

65.1. kép • Kőkény. Milyen kék színű gyümölcsöt ismersz még?

1. Foglald össze néhány mondatban a történeteket!
2. Milyen a mű első részének hangulata?
3. Hol és milyen évszakban kezdődik a történet? Kikkel ismerkedünk meg?
4. A tűz kétféleképpen is előfordul az első két versszakban. Magyarázd meg, hogy mit jelent az egyik, és mit a másik esetben!
5. Hogyan jellemzi Iluskát a költő?
6. Hogyan szólítja meg Jancsi Iluskát? Milyen kapcsolatra utal ez közöttük?
7. Mondd el, milyen érzések viaskodnak Iluska lelkében Jancsi kéréseire!

„Gyere ki, galambom! Gyere ki, gerlicém!”

Jancsi Iluskát „galambom”-nak, „gerlicém”-nek szólítja. A galambok és a gerlek egymás közeli rokonai. A párban fészkelő galambokat szokás gerlepárnak is nevezni, a gerlek neve pedig vadgalamb.

A galamb a népköltészethez hasonlóan számos kultúrában a szerelem jelképe. A mezopotámiaiaknál Istar [istár], a termékenység, a szerelem és a háború istennőjének madara. Az ókori görögöknél Aphroditének [afrodité], a szerelem istennőjének szent állata. A hagyomány szerint szekerét is galambok húzzák.

66.1. kép • Színpadkép: Jancsi és Iluska a patakparton. Milyen módon fejezi ki a kép a szerelmesek boldogságát?

„Kicsalta a leányt édes beszédével,
Átfogta derekát mind a két kezével [...]”

Az első részből megismerhetjük a történet főhőseit: Kukorica Jancsit, a juhászbojtárt és kedvesét, Iluskát.

A nyári táj, a virágos mező, a legelésző nyáj nyugalmat áraszt. A szerelmesek önfeledt boldogsága mögött még csak felsejlik a baljós háttér, a mostoha kegyetlensége.

Ritmus és rím

A János vitéz verses formájú. Verssorok alkotják, amelyek a vers külön sorban írt ritmikai egységei. Mindegyik sor tizenkét szótagból áll. Ha a szöveget hangosan olvassátok, akkor szinte érzitek a sorok lüktetését. Ez a **vers ritmusa**, melyet a **különböző szótagok szabályos ismétlődése** ad.

A ritmus a vers legfontosabb jellemzője. A költemények másik gyakori ismertetőjegye a rím. **A rím a hangok szabályos egybecsengése**, általában a sorok végén halljuk. **A rímben a magánhangzók megegyeznek**, a mássalhangzóknak azonban nem kell teljesen egyformának lenniük.

A János vitéz versformája

„Szívemnek gyöngyháza, | lelkem Iluskája!”

x'x x x x x | x' x xx x x

Kukorica Jancsi | így szólott hozzája

x' x x x x x | x' xx x x x

Az aláhúzások az erősebben ejtett hangsúlyos szótagokat, a függőleges vonalak pedig az ütemek határát jelzik.

Itt a ritmust a **hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos változása adja**. Ennek alapegysége az **ütem**, amely **egy hangsúlyos és néhány hangsúlytalan szótagból áll**. Ezt a **versformát ütemhangsúlyos verselésnek nevezzük**, mely igen gyakori a magyar költészetben. Ez a népdalok verselési formája is, ezért **magyaros verselésnek is hívják**. Ha ezen belül még pontosabban akarjuk meghatározni: **a János vitéz verselése két-ütemű tizenkettes**. Egy sor ugyanis 12 szótagból áll, és két ütemre osztható. Az ütemek hat szótagosak, tehát megfelelnek a sort, ezért nevezik felező tizenkettesnek is.

A János vitézben a sorok páronként rímelnek. Ez a páros rím. A rímet az ábécé azonos kisbetűivel jelöljük a sorok végén.

„Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája!” a
Kukorica Jancsi így szólott hozzája a
„Pillants ide, hiszen ezen a világon b
Csak te vagy énnekem minden multságom. [...]” b

A János vitéz versformája tehát páros rímű felező tizenkettes.

- 1. Hogyan jelenik meg a János vitézben a népdalok kezdő természeti képe? Milyen viszonyban van a főhős érzelmeivel, lelkiállapotával?
2. Gyűjtsd össze Jancsi tulajdonságait az 1. részből!
3. Keress a szövegből olyan kifejezéseket, szavakat, amelyek a népmesék, népdalok világára emlékeztetnek!
4. Írd le a füzetedbe a vers egy szakaszát, és jelöld a ritmust és rímeket a tanult módon!
5. A költészetén kívül milyen más művészeti ágban jut nagy szerep az ütemnek és a ritmusnak?
6. Iluska vívódik: hallgasson-e Jancsira. Gyűjts érveket és ellenérveket is ezzel kapcsolatban!

Falusi munkák régen

Jancsit és Iluskát szokásos napi munkájuk közben találjuk a patakparton: Iluska ruhát mos, Jancsi pedig őrzi a nyáját. Régen, amikor még nem voltak gépek, a falusi élet nagy erőfeszítést igényelt mindenkitől. A ház körüli és a mezőgazdasági tevékenységek sok feladatot adtak férfiaknak és nőknek egyaránt.

67.1–5. kép • Falusi munkák képekben: 1. kenyértészta dagasztása; 2. gabona cséplése; 3. mosás a patakban; 4. aratás; 5. szőlőszüret. Beszéljétek meg, hogy manapság hogyan végzik ezeket a munkákat!

Mítoszok

Az eddig olvasott történetekben emberek, illetve emberi tulajdonsággal felruházott állatok, növények vagy éppen játékok szerepeltek. Ebben a fejezetben felbukkannak az istenek is. A különböző népek történeteiből megtudhatjátok, miként vélekedtek elődeink a világról, az élet és a halál fontos kérdéseiről. A leleményes Odüsszeusz bolyongásai, a magasba vágyó Ikarosz kudarca vagy Noé megmenekülése az özönvíztől izgalmas és tanulságos módon mutatja be az emberek örök vágyait és félelmeit.

- Milyen történeteket ismersz, amelyekben hajó szerepel?

Az ember mindig is félt az ismeretlentől, ezért minden dologra magyarázatot keresett. Így a természeti jelenségekre is. A görögök szerint például a Nap azért halad végig az égbolton, mert Hélios, a napisten tüzes szekereivel végignyargal rajta. A tűzhányók azért ontják a lávát, mert a kovácsisten, Héphaisztosz [héfaisztosz] a hegy belsejében dolgozik. A történelem eseményeire is számos magyarázat született. Most olyan történet következik, melynek alapja egy történelmi esemény, a trójai háború. Az idők folyamán azonban sok szép mese kerekedett köré.

- *Milyen volt a régi korok emberének viszonya a természethez, az őt körülvevő világhoz? Hasonlítsátok össze a mai helyzettel!*

PÁRISZ ÉS OINÓNÉ

¹ Péleusz • Aigina szigetének királya

² Olümposz • az istenek lakhelye a görögök hite szerint

³ Phoebusz • Apollón görög isten gyakori jelzője; jelentése ragyogó, fénylő

⁴ Oinóné • Párisz felesége

132.1. kép • Lant. Apollón hangszere a költészet jelképévé vált

Nagy ünnep és vígság volt az istenek és emberek között, mert a derék Péleusz¹ megnyerte mátkájának Thetiszt [tétisz], a tengeri istennek, Néreusznak leányát [...]. Péleusz nagy lakomát adott ősi termeiben; a kelyhekben csillogott a vörösbor, s az istenek is mind lejöttek az Olümposzról², hogy részt vegyenek a vendégségben. Egyedül Eriszt nem hívták meg, a harc és gyűlölködés leányát, mert nem kívánták ott látni arcát az öröm és jókedv percében. De Erisz gonosz szíve nem nyugodott mindaddig, míg módját nem találta, hogy miként álljon bosszút a rajta elkövetett sérelemért.

Éppen Phoebusz³ [főbusz] Apollón énekelt, s az istenek gyönyörködve hallgatták lantjának andalító zenéjét, midőn egyszerre egy aranyalma esett eléjük az asztalra. Nem tudták eltalálni, honnan került oda, csak azt látták, hogy ajándéku van szánva annak, aki legszebb az egész társaságban, mert ez volt ráírva az almára. A vígság zaja, a dal és zene gyorsan elnémult, mindenki csak arról vitázott, kié legyen az arany jutalom. Ekkor Héra istenasszony így szólt: „Még az istenek is tiszteletet adnak nekem, ha az Olümposz termeibe lépek, s az emberek dicsőítő énekekkel magasztalják fönségemet; engem illet tehát a jutalom.” Athéné [aténé] azonban erre azt mondta: „Tudomány és jóság többet ér, mint a hatalom; az én követelésem alapsabb.” Majd a szép Aphrodité [afrodité] lépett elő, s felemelve fehér karját, diadalérettől mosolygó arccal így szólt: „Én a szerelem és szépség istennője vagyok, s a csillagok is táncoltak az égen örömükben, midőn a tenger habjaiból életre keltem; én nem félek a versenytől, az aranyalmának az enyémnek kell lennie.”

A vitakozás mind hevesebbé vált a lakodalmas nép közt, míg végre Zeusz harsány hangon így szólt: „Hagyjatok már fel a versengéssel! Az Ida hegy fenyveseiben lakik Párisz, aki legszebb ember az egész földön; hadd legyen ő a bíró, s az alma legyen azé, akinek ő adja.” Ekkor Hermész fölkelt, és szárazon és vízen át gyorsan vezette a három istennőt arra a hegyi vidékre, ahol Párisz és Oinóné⁴ [ojnóné] boldogságban éltek.

Zeusz hírnöke megállott Párisz előtt, s így szólt: „Te, ki legszebb vagy az emberek fiai között, halld, íme, hogy viszálykodás támadt a halhatatlan iste-

nek között, mert Héra meg Aphrodité meg Athéné, mindegyik vágyódik egy aranyalmára, mely pedig csak egyiküké lehet, azé, aki a legszebb közöttük. Tégy tehát köztük igazságot, ha idejönnek, hogy helyreálljon ismét a békeség Zeusz palotájában.” [...]

Párizs tehát hozzáfogott az ítéletozáshoz. Először is Héra így szólott hozzá: „Tudom, hogy én vagyok a legszebb, mert az én méltóságos szépségemmel egy istennő sem dicsekedhetik. Hallgass hát rám, s én hatalmat adok neked, mellyel nagy dolgokat mívelhetsz az emberek között, s adok oly nevet, melyet a dalnokok még a messze jövőben is emlegetni fognak énekeikben.”

Azután Athéné szólt: „Ne hajts szavára⁵, Párizs. Van erős karod s nemes szíved, és az emberek, kik közt élsz, már most is tiszteletben tartanak nemes tetteidért. A hatalomnál és nagy hírnévnél vannak följobbvaló dolgok is; és ha rám hallgatsz, én bölcsességet és vitézséget adok neked; hű szerelem lesz osztályrészed, s boldogan leélt napjaid emléke kísér majd Hádész sötét birodalmába⁶.” [...]

Eközben Aphrodité Párizs felé közeledvén rátekintett nevető szemével. Sötét hajfürtjei hullámozva omoltak alá vállára, s Párizs érezte rózsás lehetét, amint őt karon fogva, ily szokat susogott lágyan a fülébe: „Én nem emlegetem előtted szépségemet, hisz magad is láthatod, hogy nagyon szép vagyok; ha nekem adsz igazságot, feleségül kapod tőlem a halandó nők legszebbikét.” És Párizs így válaszolt: „Ajándékozdra nincs szükségem, ragyogó leánya a tenger habjainak! Mert Oinónénál szebb feleséget halandó ember nem kívánhat magának. De minthogy te vagy a legszebb a halhatatlan istenek leányai között, a legszebbnek szánt ajándék a tied legyen.”

Ezzel az aranyalmát Aphroditénak a hófehér kezébe tette, s amint az istennő picic ujjai a kezét érintették, hevesebben kezdett dobogni a szíve Párizsnek. Aphrodité most mosolygó arccal s nevető szemmel sietett tova; de Héra királynő és Athéné rosszkedvvel távoztak el, s attól fogva haragjuk mindig súlyosan nehezedett Ilion⁷ városára és országára.

(George W. Cox [dzsordzs dábljú koksz] – Komáromy Lajos fordítása)

⁵ Ne hajts szavára • Ne hallgass rá

⁶ Hádész sötét birodalma • Hádész az alvilág istene volt, a halottak lelkei oda kerültek

⁷ Ilion • Ilion, másik nevén Trója, Párizs hazája volt

133.1. kép • Rubens: Párizs ítélete. A szöveg alapján próbáljátok meghatározni, hogy kik a képen szereplő alakok!

1. Milyen alkalomból gyűltek egybe az istenek?
2. Ki dobhatta az aranyalmát az asztalra? Mit akart ezzel elérni?
3. Az aranyalmáért három istennő verseng. Kik ők?
4. Hogyan igyekszik Zeusz megszüntetni a viszályt?
5. Mit ígérnek Párisznak a versengő istennők?
6. Kinek ítéli Páris végül az aranyalmát? Miért?
7. Hogyan fogadják az istennők az ítéletet?

A görögök vilásképe és isteneik

Párisz és az aranyalma meséje egy nagyobb történet, a trójai mondakör része. A szövegben istenekkel is találkozhatunk, akik az emberek sorsát alakítják.

Az ókori görögök istenekkel népesítették be a világot, a szárazföldet és a tengereket is. Úgy képzeltek, hogy az istenek az emberekhez hasonlóak, és emberi tulajdonságokkal rendelkeznek. Ugyanakkor a földi halandókkal ellentétben halhatatlanok.

Egy-egy völgynek, hegynek, pataknak is megvolt a maga istene. Az embereket különleges lények vették körül, többnyire láthatatlanul. Isteneik közül kiemelkedtek **az Olümposz hegyén lakó istenségek, ők uralkodtak a többiek felett.**

A görög istenek

Az ókori görögök főistene Zeusz volt, aki méltóságteljesen ült trónszékén, és villámaival sújtotta azt, aki ellenszegült akarátának. Testvére, Poszeidón kapta a tengerek feletti uralmat. Ő háromágú szigonyával felkorbácsolhatta a végtelen vizet. Másik fivére, Hádész az alvilág ura lett. A halottak lelkei felett uralkodott, és volt egy láthatatlanná tévő sisakja.

Zeusz felesége, az örökké civakodó Héra őrkdött a család felett. Aphrodité, a szépség és a szerelem istennője a tenger hullámaiból emelkedett ki, amikor Zeusz villámaival megérintette a tengert. Pallasz Athéné születése is különleges: apja, Zeusz fejéből pattant ki. Ő volt a tudományok és a mesterségek istennője. A művészeket is ő oltalmazta, és Athén városának szintén ő lett a védőistene.

Árész, Zeusz és Héra fia a háború istene volt. A harcias istenség szemének a vörös bolygót, a Marsot tartották. Héphaisztosz rúd és sánta volt, ezért a vulkánok belsejébe kényszerült. Ő lett az istenek kovácsa, aki nemcsak fegyvereket készített, hanem Zeusz villámain is. Apollón, a legszebb férfi istenség a jóslás híres helyének, Delphoinak [delfoi] volt az őrzője, és egyben a költészet istene is. Hermész pedig a tolvajok és kereskedők istene volt.

Rajtuk kívül még számos isten és más különleges lény is szerepelt a görögök hiedelemvilágában. Ilyenek például a vizek, fák tündérei, a nimfák, vagy a részben ember, részben állat formájú erdei istenek, a szatírok is.

Rajzold meg a görög istenek világát! (Szerepeljen rajta az Olümposz, a tenger, a vulkán és az alvilág!)

134.1. kép • A legfontosabb görög istenek. Azonosítsd a képeken látható istenalakokat a szöveg és történelmi ismereteid alapján!

- 2**
1. Melyik műben találkoztál már korábban aranyalmával?
 2. Mondd el a történetet úgy, mintha te lennél Hermész!
 3. Jellemezd a főbb szereplőket! Milyen emberi tulajdonságok jellemzik az istennőket?
 4. Vitassátok meg, ti mit tettek volna Párizs helyében! Kinek adtátok volna az aranyalmát? Indokoljátok is meg a választásotokat!
 5. Alkossatok csoportokat! Képzeljétek el, hogy mi történik, ha Párizs másként ítél! Játsszátok el!
 6. Két kutya közé csontot ne hajíts, két ember közé viszályt ne vess – tartja egy távol-keleti szólás. Magyarazzátok meg az értelmét, és írjatok róla egy történetet!
 7. Nézz utána, mire használjuk az Erisz almája kifejezést!

A trójai háború

Aphrodité beváltotta az ígétét, és Párizsnak adta a világ legszebb asszonyát, a görög Helenét. Az ifjú megszóktette férjétől, a spártai királytól szerelmét, és magával vitte Trójába. Ezzel viszont kivívta a görögök haragját, akik hadba vonultak Trója ellen. Az ostromlókat segítette a két sértett istennő, Héra és Pallasz Athéné is.

A háború 10 évig tartott. A görög seregek legnagyobb hőse Akhilleusz volt, akit anyja születésekor belemártott az avilág folyójába, amitől a fiú sebezhetetlenné vált. Csupán a sarka maradt védtelen, mert anyja ennél fogva lógatta a folyóba. Ez lett később a veszte: egy nyilvessző éppen a sarkát találta el.

Végül a görögök egy leleményes harcos, Odüsszeusz cselének segítségével vették be a várat: építettek egy hatalmas falovat, és elbújtak néhány harcost a belsejében, a többiek pedig úgy tettek, mintha elhajóznának. A trójaiak engesztelő ajándéknak vélték a falovat, és bevontatták a várba. Az elrejtőzött katonák pedig az éj leple alatt előbújtak, és megnyitották a vár kapuit. A közeli szigetek mögött elrejtőzött hajóhad közben újra kikötött, s a görögök elfoglalták Tróját.

135.1. kép - Trója romjai napjainkban. Mit tanultál történelemórán a trójai háború valódi okairól?

135.2. kép - Ilyen lehetett a faló, melynek belsejében a görögök bejuttattak a trójai várba. Nézz utána, mi lett a sorsa Laokoónnak, aki ellenezte, hogy a falovat a városba vontassák!

Prózai művek

Ebben a fejezetben elbeszéléseket és regényrészleteket olvashattok a magyar és a világirodalomból. Közös bennük, hogy történetet mondanak el, s ezen a történeten keresztül igyekeznek üzenetet közvetíteni az olvasónak. A regényrészletek nem helyettesíthetik a teljes regényeket, csak a hangulatukba engednek bepillantani. Reméljük, kedvet adnak nektek a teljes mű elolvasásához!

- Meséljete el egymásnak érdekes történeteket, amelyek veletek estek meg!

Ti is biztosan szerettek utazni. Manapság sokkal könnyebben és gyorsabban eljuthatunk bárhová, mint Petőfi korában. Ráadásul úti élményeinket a mobilunkkal vagy fényképezőgépünkkel meg is örökíthetjük. Akkoriban azonban a látványt, az emlékeket írásban vagy rajzokon, festményeken rögzítették. Petőfi is írt és rajzolt útjairól.

- *Idézzétek fel néhány kedves utazásotok emlékét!*

Petőfi Sándor

ÚTI LEVELEK

(részletek)

Pest, május 9. 1847.

Kedves barátom, levelet kapsz, s illetőleg leveleket fogsz kapni tőlem, s azon egyszerű okból, mert nem ígértem, hogy írni fogok neked. Csak az ne várjon tőlem levelet, kinek ezt megígérem, mert bizonyos lehet benne, hogy oly hiába fogja várni, mint a cinkotai bakter az angol koronát. Irni valóm, úgy hiszem, lesz elég, mert utazni fogok; érdekesen írom-e le majd utamat vagy nem? ez más kérdés, vagyis ez a kérdés. [...]

Debrecen, május 14. 1847.

[...] Füzes-Abonyból, hol a mult éjet töltém, egy nap alatt értünk ide Debrecenbe. Napkeltekor már Poroszlón voltunk, melyet a Tisza különösen kedvel, mert gyakran kilátogat hozzá, nem resteli a nagy utat. Most is ott tisztelkedik. [...] A víz közepén nyúlik végig, mint a nadrágon a zsinór, az a nevezetes töltés, melynek oly sok ló köszönheti már, hogy e siralom völgyéből Ábrahám keblébe jutott¹. Hosszasága egész félórányi ugyan, de jó időben négylovas kocsi – nyolc ökör segítségével – egy nap alatt is megjárja. Száraz időben az a szép tulajdonsága van, hogy oda varázsolja az Alföldre a Kárpátok táját, olyan hegyek és völgyek keletkeznek rajta. E tekintetből jónak láttam leszállni a gyorsszekérről, s gyalog zarándokolni át a töltésen, hogy a feldőlés ellen biztosítsam magamat, mert én fejemmel szerzem ugyan a kenyeremet, de azért nyakamat sem imádom kevésbé, mint fejemet. A gyorsszekérnél egy óranegyeddel elébb értem a Tisza hídjához, s ez alatt gyönyörködve néztem jobbra-balra a tájat, mely a kiöntés által hasonlíthat Amerika őserdeihez regényességében. És az az átkozott szabályozás² majd mind e regényességnek véget fog vetni; lesz rend és prózaiság. Bizony nem szeretnék mostanában a Tiszának lenni. Szegény Tisza! eddig kénye-kedve szerint kalandozta be a világot, mint valami féktelen szilaj csikó; most pedig zablát³ vernek szájába, hámba³ fogják, s ballaghat majd szépen a kerékvágásban. [...]

[...] menjünk, vágassunk kelet felé, nagyszerű látvány következik: a puszta, a Hortobágy!

Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az Isten homloka. [...]

Tudod-e?

Petőfi az *Úti leveleket* jóbarátjához, Kerényi Frigyeshez írta. A német származású költő számos magyar irodalmi művet lefordított német nyelvre. Az 1848. márciusi forradalom lelkes híve volt, majd a szabadságharc bukása után az USA-ba távozott.

¹ e siralom völgyéből Ábrahám keblébe jutott • értsd: elpusztult

² az az átkozott szabályozás • a Tisza szabályozása, amely Széchenyi István kezdeményezésére 1846 nyarán indult meg

³ zabla, hám • a lószerszám részei

Mennyivel hosszabb utat tesz itt a nap, mint máshol! Megmérhetetlen a lát-határ, s olyan, mint egy kerek asztal, beborítva az ég világoskék üvegharang-jával, melyet egy felhőscke sem homályosít. Gyönyörű tavaszi nap van.

Az útfélen itt-ott egy-egy pacsirta emelkedik fölfelé dalán, mint fonalán a pók.

Néhány lépésnyire az úttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld káka és világoszöld sás; mellette bibicek nyargalásznak búbos fejeikkel s a tó közepén nagyokat lép hozzá piros lábaival a melankolikus gólya.

Egy dülőföldnyire legel a gulya, hosszú botjára támaszkodva áll mögötte a gulyás és megemeli előttünk kalapját, nem szolgálaiságból [...], hanem emberségből, mint magyarhoz illik.

Mik azok a T alakúak ott a távolban? azok elszórt gémes kutak, de oly messze vannak már, hogy karcsú ostorfáik nem látszanak.

Amott a látkör peremén a hortobágyi csárda, de nem a földön, hanem az égen... oda emelte föl a délibáb. A csárda mellett a ménés, szinte a levegőben, mintha egy elfáradt darucsoport szállana. Kedves délibáb! úgy tartja ölében a tárgyakat, mint gyermekeit az anya.

Némán, merengve ül az ősnnyugalom e térségen, mint tűzhelye mellett karszékében a száz éves aggastyán, ki az élet zajos napjait zajtalan szívvel gondolja át.

Mily egyszerű a puszta és mégis mily fönséges! de lehet-e fönséges, a mi nem egyszerű?

Szalonta, június 7. 1847.

[...] Szalontára értem e hónap elsején. Utamról nem sok jut eszembe. Szatmár és Károly közt van Majtény. Kis falu, de környéke nevezetes; itt volt Rákóczi utolsó csatája⁴. Egy verset írtam az egykori csatatéren, melynek vége ez: „elmondtam legszörnyűbb átkomat s elsírtam legszentebb könnyemet.” Úgy volt, átkozódtam és sírtam. Az Érmellék kellemes, szelíd völgy: a hegyoldalon ama híres bortermő szőlők, a hegy alatt pedig gazdag szántóföldek. Székelyhidon etettünk, épp azon fogadóban, hol 1843-ban, mint színész, játszottam valami hatod magammal. Megnéztem a nagy ivó-szobát is, hol színpadunk állott.

201.1. kép • Szinyei Merse Pál: *Puszta gólyával*. Keresd meg azt a szövegrészletet az *Úti levelekből*, amely mintha a képet ihlette volna!

Tudod-e?

A gyors szekér volt Petőfi korának az „autóbusza”.
„Mikor azt mondom: gyors szekér – érts magadnak egy nagy gyékényes társzekeret, melyet kilenc ló húz, s mely mellett 5-6 ember ballag; – ezen emberek az utazók, akiket a gyors szekér visz, s kik közül a férfiaknak megengedtetik, hogy ahol igen nagy sár van, kiszállhatni a szekérből s gyalog előre mehetni.” – írta Jókai Mór, Petőfi kortársa egy levelében. Jókai öt nap alatt ért szekérral Szolnokról Nagyváradra.

⁴ A költő itt téved, a majtényi síkon nem volt csata; 1711-ben itt tették le a kuruc hadak a fegyvert II. Rákóczi Ferenc távollétében

1. Milyen helyszíneket keresett fel a költő? Jellemezd egy-egy mondattal a helyeket!
2. Melyek a puszta jellegzetességei? Milyen növény- és állatvilágot ismerünk meg?
3. Milyen érzések tűzik a tájhoz a megszólalót? Keress olyan kifejezéseket, amelyek ezt bizonyítják!
4. Hogyan viselkedik a pusztai ember?
5. Milyen jellemző építmények tűnnek fel a pusztai tájon?
6. Mi érzékelteti, hogy a pusztán nyugalmas az élet?

A reformkori Magyarország egy külföldi szemével

Nemcsak helybeliek járták az országot, sok külföldi is megfordult nálunk. John Paget [dzson pedzsit] például Angliából érkezett Magyarországra, és házasságkötése után itt is telepedett meg. Másfél év alatt beutazta Magyarországot és Erdélyt. Ismerkedett a hagyományokkal, viselettel, táncokkal, történelemmel, s élményeiről könyvet is írt.

„Az olvasó bizonyosan mosolyogni fog, mint én is mosolyogtam, ha csak felét is elbeszelném amaz ostoba történeteknek, melyeket a jó bécsiek mesélnek arról az országról, melyet mi be akarunk utazni. Nincsenek utak – mondják. Nincsenek vendéglők! Nincs rendőrség! Csupasz földön kell hálunk, s ott ebédelünk, ahol tudunk; készen kell lennünk minden percben létünket és erszényünket fegyverrel védelmezni! [...] Hanem biztosíthatom az olvasót, hogy nem volt más szükség a fegyverekre, mint egy-egy fűrjet vagy nyulat lőni; s egész utazásunk azzal a tapasztalattal és meggyőződéssel végeztük be, hogy az utazás Magyarországon épp oly biztos, mint Angliában.”

Figyeljétek meg, hogy milyen kép alakult ki a külföldiekben Magyarországról, s mit tapasztalt az utazó!

202.1. kép • John Paget egykori kúriája a ma Romániához tartozó Aranyosggyéresen. Nézzetek utána, hogy a ti vidéketeken van-e olyan régi épület, amelynek híres lakója volt egykoron!

Útleírás, úti levelek

Az utazók gyakran rögzítik írásban és adják közre az utazások során látottakat. Így volt ez Petőfi korában is. Ezeknek az írásoknak egy része irodalmi alkotás. Több fajtájuk van. **Az útleírás beszámoló az utazás során látottakról**, az utazó tapasztalatairól. **Lehet tárgyilagos**, pontos, sokszor tudományos igényű, **de lehet személyes hangvételi is**. Az ilyen beszámoló **közvetíti a szerző érzelmeit, gondolatait is**.

Petőfi utazásai során gyalogosan vagy szekéren szinte az egész történelmi Magyarországot bebarangolta. 1847-es utazásairól szóló szövegei szakítanak az addig megszokott, inkább tárgyilagos, tényszerű útleírások hagyományos formáival. Azt írja le bennünk, amit gondolt, érzett, amikor látta a tájakat, városokat, embereket. **Beszámolóit levélformában íródtak**, valóságos személyhez szólnak. **Megtartják a magánlevél formai jellemzőit** (a megszólítást, a kelte-zést), és személyes, kötetlen hangnemben szólítják meg a címzettet. **Műfajuk úti levél, mely az epikához tartozó műfaj**. Ezek a művek **újságban is megjelentek**, tehát nemcsak a címzethez, hanem az olvasóközönséghez is szóltak. **Közérdekű üzenetük van**.

A motívum

Az alföldi tájkép bemutatása szinte külön műként illeszkedik a levélbe. A hortobágyi puszta leírásában érezhető, hogy a költőt szűkebb hazájának, szülőföldjének, népének szeretete hatja át. Amit Petőfi prózában megörökít, az a verseiben is megjelenik, így a **hortobágyi tájlemek, élmények tájleíró költeményeiben** (pl. A *Tisza* címűben) **is felbukkannak. Ezeket a visszatérő, ismétlődő elemeket motívumoknak nevezzük.**

Ezek ismétlődhetnek egy-egy irodalmi műben is vagy egymáshoz hasonló irodalmi alkotásokban. Motívumokkal találkozunk szinte minden művészeti ágban: a zenében, képzőművészetben, táncban.

- 1. Olvassátok el ismét a puszta leírását a János vitéz 5. részének elején! Hasonlítsátok össze az Úti levelek ábrázolásával! Milyen jellegzetes növények, állatok, tájlemek jelennek meg bennük? Milyen a két leírás hangneme?
2. Milyenek mutatja be a Tiszát Petőfi az Úti levelekben? Hogyan ábrázolja A Tisza című versében? Milyen hasonlóságok és különbségek fedezhetők fel a két leírásban? Vitassátok meg!
3. Készítetek rajzot a Tiszáról vagy a Hortobágyról az Úti levelek leírásai alapján!
4. Elevenítsétek fel, amit a levélről korábban tanultatok! Milyen formai jegyeit ismeritek fel a szövegben? Szerintetek milyen viszonyban állhat a levelek írója a megszólítottal?

Művészi tájleírás versben és prózában

Petőfi jól ismerte az alföldi tájat, és kedvence lehetett az *Úti levelekben* az a leírás, amely ezt a tájegységet mutatja be. Ez a kép a verseiben is felbukkan. A *Kiskunság* című költeményben is feltűnik a látvány, amely az utazások élményeit ábrázolta. Keresd meg a prózai és verses szövegrészlet hasonlóságait!

*Itten a lapályon
Egy ér nyúlik végig, meg se mozdul habja,
Csak akkor loccsan, ha egy-egy halászmadar
Szárnyával megcsapja;
Szép fővény az alja,
Egészen lelátni sárga fenekére,
A lusta piócák s a futó bogarak
Tarka seregére.*

*Szélén a sötétzöld
Káka közt egy-egy gém nyakát nyújtogatja,
Közbe hosszú orrát üti víz alá a
Gólyafiak anyja,
Nagyot nyel, és aztán
Főlemeli fejét, s körülnéz kényesen,
A vízparton pedig töméntelen bicibic
Jajgat keservesen.*

203.1. kép • Madarak a Kis-Balatonon. Miért fontos ma is a tavak, vízpartok élővilágának megóvása?

Tartalomjegyzék

Mesék

Tündérmese • Tündérszép Ilona és Árgyélus	8
Hősmese • Fehérlófia	15
Csalímese, hazugságmese, láncmese • <i>Csalí mese; Bolond mese; A kakas és a pipe</i>	23
Cigány mese • <i>Az elrejtett kincs</i>	28
Állatmese • <i>Phaedrus: A farkas és a bárány;</i> <i>La Fontaine: A farkas és a bárány</i>	30
Műmese a 19. századból • <i>Andersen: A rendíthetetlen ólomkatona</i>	33
Magyar műmese a 20. századból • <i>Lázár Ervin: Virágszemű</i>	39
<i>Saint-Exupéry: A kis herceg</i>	42
<i>Darvasi László: Trapiti és a borzasztó nyúl</i>	46
Összefoglalás	52

Népdalok

Kesergők • <i>Akkor szép az erdő...; Erdő mellett estvéledtem...</i>	54
Párosítók és betyárdalok • <i>A Vargáék ablakja...;</i> <i>Arra (j)alá az alföldi csárdába...</i>	57
Összefoglalás	60

Petőfi Sándor: János vitéz

A János vitéz megalkotása	62
1. rész	64
2–4. rész	68
5–6. rész	74
Részösszefoglalás	81
7–10. rész	82
11–13. rész	88
14–15. rész	97
16–18. rész	102
Részösszefoglalás	109
19–20. rész	110
21–22. rész	116
23–25. rész	121
26–27. rész	126
Összefoglalás	130

Mítoszok

<i>Párizs és Oinóné</i>	132
<i>Odüsszeusz kalandjai</i>	136
<i>Daidalosz és Ikarosz</i>	140
<i>Philémón és Baukisz</i>	143
A vízözön • <i>Részlet a Teremtés könyvéből</i>	147
Összefoglalás	152

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

<i>I–III. fejezet</i>	154
<i>IV–VII. fejezet</i>	162
<i>VIII–X. fejezet</i>	167
A regényről	170
Összefoglalás	174

Versek

<i>Arany János: Családi kör</i>	176
<i>Siv Widerberg: Söderparti</i>	182
<i>Petőfi Sándor: Egy estém otthon</i>	184
<i>Petőfi Sándor: Az Alföld</i>	187
<i>Petőfi Sándor: Szülőföldemen</i>	191
„Szülőföldem szép határa” • <i>Írások a szülőföldről</i>	194
<i>József Attila: Mama</i>	196
Összefoglalás	198

Prózai művek

<i>Petőfi Sándor: Úti levelek</i>	200
A régió, a lakóhely kultúrája, irodalmi emlékei	204
<i>Mikszáth Kálmán: A kis csizmák</i>	206
<i>Móricz Zsigmond: Fillentő</i>	211
<i>Karinthy Frigyes: Tanítom a kisfiamat</i>	217
<i>Fekete István: Lutra</i>	221
<i>J. K. Rowling: Harry Potter és a Főnix Rendje</i>	228
Összefoglalás	233
Kislexikon	234
Irodalmi ajánló	235
Életrajzok	236
Képjegyzék	240

